

Віктор СТУС

Гетьманша

Історична драма на три дії та шість картин

Дніпро

Видавництво _____

2017 рік

ББК

С

УДК

Стус В.І.

С Гетьманша – Дніпро, видавництво _____, 2017

ISBN

Історична драма «Гетьманша» відображає події, які відбувалися в Україні за часів гетьманування Івана Скоропадського, зокрема у 1718 році. Головна героїня Настя, дружина гетьмана, уособлює в собі ті сили, які після Полтавської битви призвели державу до занепаду і остаточної втрати незалежності. Гетьманша готова на все заради власної вигоди та збагачення. Вона на вимогу Петра I видає заміж свою п'ятнадцятирічну доньку за пристаркуватого московського вельможу. Змушує гетьмана йти на порушення законів та моральних устоїв. Усі ці перипетії навколо того сватання представлені у п'єсі і в дечому перегукуються з процесами, що відбуваються й нині в Україні. Помилки і гріхи минулого негативно позначаються на житті сьогodнішніх українців. Несправедливість, нерівність, корупція, моральна деградація, бідність – ось те, з чим вони стикаються щодня. І, якщо ці явища не здолати зараз, вони перекинуться й на майбутні покоління.

ББК _____

ISBN

Гетьманша

Історична драма на три дії та шість картин

Дійові особи

Іван Скоропадський – гетьман Лівобережної України, лисуватий, сивий, безвольний, підкаблучник

Настя – його дружина, молодша від чоловіка на 25 років, владолюбива, енергійна, хитра, жадібна, прагне багатства будь-якою ціною, любить всіма командувати, навіть гетьманом

Уляна – їхня п'ятнадцятирічна донька, гарна чорнявка, сором'язлива, мрійниця, носить коралі і стрічки в товстій косі

Андрій Маркович – брат Насті, амбіційний, бабник, хвастун, випивоха

Ярка – покоївка Уляни, весела, бойова, говірка, старша на чотири роки

Павло – коханий Ярки, конюх, м'язистий, широкоплечий

Пьотр Толстой – жених Уляни, невисокого зросту, з черевцем та записинами, чванливий, любить розкіш, у всьому слухається свого батька, мріє розбагатіти в Україні

Федір Протасов – боярин, царський резидент, дбає про власні статки в Україні

Шатун – слуга Толстого, білявий велетень, мовчазний, покірний

Христя – донощиця Насті, гостроноса, худа, завжди дивиться з-під лоба

Військовий обозний

Ніжинський полковник

Полковники

Джура

Українські співаки і танцюристи: усі в вишиванках, дівчата у віночках

Московські співаки: дівчата в сарафанах, кокошниках, парубки – в рубахах на випуск, в картузах

ДІЯ ПЕРША КАРТИНА ПЕРША

Глухів, кінець серпня 1718 року. Маєток гетьмана Івана Скоропадського. Просторий двір, посередині клумба з пишноцвітами та кущем калини з пишними ягодами. Трохи поодаль за клумбою різьблена бесідка під кронами густих лип. На веранді за широким столом гетьман полуднував. Здалеку залунали урочисті церковні передзвони. За сценою почулося гучне «Тпру-у-у!» і скрип карети. Гетьман рвучко підхопився і, притримуючись за перила, спустився східцями у двір. Назустріч йому поспішала дружина Настя, весела, усміхнена, бадьора, у вишиванці та високому золоченому кокошникові, в руках велика розмальована матрешка.

ГЕТЬМАН. Вітаю тебе, господине, на рідній землі! Як їхалося з Московії? Натраєлася либонь, моя біднесенька? Ах ти ж моя Настюнечко! От нутром відчував, що ти сьогодні прилетиш, голубко моя. А як почув церковний дзвін, то зрозумів, що не помилився (*цілує три рази в щоки*).

НАСТЯ (*сміється, трохи задравши носа*). Так Гетьманщина і мусить зустрічати свою повелительку. Чи я правду кажу, мій любий гетьмане? Тим більше, що всі довколишні храми на моєму утриманні.

ГЕТЬМАН (*теж напівжартівливо*). Авжеж, моя ясновельможна пані гетьманова. Хай знають посполиті: хазяйка приїхала. До речі, а що це у тебе за гніздо на голові.

НАСТЯ: О-о, це не гніздо. Це подарунок її величності цариці Катерини, дружини царя Великої, Малої і Білої Русі Петра Алексєєвіча.

ГЕТЬМАН (*зі щирим здивуванням*): Ти й з нею спілкувалася?

НАСТЯ: Атож! Яка ж вона мудра, добра та милостива! Довго ми з нею секретничали. І врешті вона

подарувала отаку корону (*крутнулася перед гетьманом*). Чим я не цариця? Принаймні на твоїй Гетьманщині? (*І втовмачила в руки гетьмана високу матрьюшку*). А це тобі особисто дарунок від самого Гаврили Івановича Головкина. Сподіваюсь, не забув, хто він?

ГЕТЬМАН (*невдоволено скривив губи*). Спробуй забути того графа та ще й першого канцлера Московщини...

НАСТЯ (*киваючи на матрьюшку*). От він тобі прислав її як нагадування – щоб ти пам'ятав, хто в тебе начальник, звісно, окрім царя. І все ж, яка гарна матрьюшка! Де ми її поставимо? Може у твоєму кабінеті в генеральній військовій канцелярії? Щоб усі полковники бачили? Дивитимуться та питатимуть: а хто це подарував? А ти: «Це сам...» Вони й присмирніють.

ГЕТЬМАН (*уїдливо*). Мені здається, їй місце у твоїй спальні. Як і твоєму кокошнику.

НАСТЯ. То ж твій дарунок.

ГЕТЬМАН. А поставлю я її біля псарні. Може собаки, бачачи таке диво, менше гавкатимуть поночі. А то часом як розходяться – не заснеш.

НАСТЯ (*злякано*). Ти так, Іване, не жартуй. Бо хтось донесе канцлеру – він тебе живцем з'їсть без солі.

ГЕТЬМАН. Гаразд. Щось придумаємо. Але таке нагадування мені не подобається. Бо з цієї великої матрьюшки вилупляться менші та й розповзуться Гетьманщиною. Отак я розумію цей натяк. Щось царська свита недобре замишляє. (*Ставить матрьюшку у квітник*).

НАСТЯ (*хапливо піднімає її, знову вкладає в руки гетьмана і роззирається навколо*). Іване, ти як мала дитина. Ходімо на веранду.

Всілися за столом. Гетьман поряд з тарелями поставив матрешку. Налив у порцелянові чаші квасу.

ГЕТЬМАН (*подаючи чашу Насті*). То що ти привезла, окрім цієї вагітної баби? (*Киває на матрешку, а потім ще й кухлем із квасом цокнувся об її живіт*).

НАСТЯ. Та годі тобі плескати язиком! Поводиш себе, як хлопчисько! Краще послухай, яку я тобі новину привезла. Лови кожне слово. І не перебивай! А новина я тобі скажу – закачаєшся! (*Гетьман нарочито уставився в рот дружини, злегка всміхаючись у вуса*). Так от, дорогий мій гетьмане, наш ясновельможний володар Великої, Малої та Білої Русі Пьотр Алексеєвіч запропонував оженити сина московського графа Петра Толстого...

ГЕТЬМАН (*розчаровано*). А мені яке до того діло? Хай жениться.

НАСТЯ. Воно то так. Тільки вгадай, на кому він хоче одружити того графського синка?

ГЕТЬМАН. Я ж тобі сказав: мене це не обходить. Хай жениться хоч на цій матрешці...

НАСТЯ. Іване, не дратуй мене. То ти у своїй військовій канцелярії можеш жартувати, а не у своїй хаті. (*Змовницьки зиркнула на входні двері в маєток, наче боялася, щоб хтось не почув, оглянулась довкола і зашепотіла*) Так от, Пьотр Алексеєвіч запропонував мені віддати за того графського сина... нашу доньку Уляночку. Уявляєш? І сам збирається бути сватом... Як він висловився: вирішив улити московську кров в українську – щоб наші народи змішалися, побраталися, здружилися. Яке то щастя, Іване! Наша донька буде графінею! Купатиметься у добрі та розкошах!

ГЕТЬМАН (*хотів щось сказати, та так і застиг з відкритим ротом, врешті проковтнув ком у горлі*). Так

Улянка ж іще дитя... Їй лише п'ятнадцять... Вона не доросла до заміжжя...

НАСТЯ. Та яке це має значення! Дозріє! Ти, Іване, дивися глибше – вона стане графінею, а ми породаємося з московською знаттю. Це така радість! А яка вигода!

ГЕТЬМАН (*чухаючи потилицю*). Боюся, та радість для нас бідою обернеться. До того ж, я трохи знаю того женишка. Ласий до жіночок. Полюбляє горілочку. Та й старший від нашої Улянки років на двадцять п'ять. І ти хочеш отаку кров змішати з нашою чистою, українською?

НАСТЯ (*перебиваючи, вдаючи, що недочула останніх слів*). Те, що було, прогуло. Нагулявся, світу побачив, то й цінуватиме юну дружину. А я навчу доньку, як приборкати чоловіка. Чи ти сумніваєшся у моїх здібностях? До речі, я теж молодша від тебе на стільки ж, як Уляна від Толстого. І що ми погано з тобою ладимо?

ГЕТЬМАН (*невпевнено*). Та уживаємося...

НАСТЯ (*різко*). Ти чимось невдоволений, мій муже? Пам'ятай, якби не я, то навряд би ти й досі гетьманував! Он скільки претендентів на твою булаву! А цар тебе призначив. І це не дивлячись на те, що ти дружив з Мазепою. Так що, голубе мій сивочолий, слухай свою Настю – я твоє щастя. Зрозумів? Я твоя паличка-виручалочка.

ГЕТЬМАН (*про себе*). І лупить та паличка не тільки по тім'ячку, а й по серцю. (*Г голосніше*). Насте, і тобі не жалко свою кровинку віддавати тому недолугому москалеві? То ж москвин – чужина. І наша Уляна йому слугуватиме. Тобі мало, що вся Україна служить Московії та цареві?

НАСТЯ. Мене не цікавить доля малоросів. Мені важливо благополуччя нашої родини. І тебе це має хвилювати у першу чергу. Всім не догодиш. А тим більше нашій черні і всякому бидлу. Зрозумій це нарешті! І я

повністю згодна з ясновельможним нашим повелителем – саме час вливати московську кров у малоросійську. Ми з тобою почнемо, за нами подадуться й інші. Ти в ноги маєш кланятися вседержителю Петру Алексеєвичу за таку ласку.

ГЕТЬМАН. Та роби що хочеш! Тільки боюся, що від того змішування зостанемося ми без роду, без племені. А мені треба до генеральної канцелярії (*Різко підвівся, зачепив ненароком матрьюшку, вона впала зі столу на підлогу і тріснула, проте не розвалилася*).

НАСТЯ (*з жахом*). Що ж ти, гетьмане, наробив! Це ж дарунок його благородія канцлера Головкина! (*кинулась до матрьюшки, поставила її на стіл*) Ти, Іване, умієш лише капостити! Ну ні в чому на тебе не можна покластися. Сказано – Скоропад!

ГЕТЬМАН (*на ходу*). Ти, жінко, зайве не калякай. І скинь оте гніздо зі своєї голови – не ганьби мене перед людьми! (*І про себе*). Дай жінці волю – попадеш у неволю.

Гетьман пішов. На веранду вискочила Уляна, кинулася обіймати матір.

НАСТЯ (*знімаючи кокошник, ставлячи його поряд з матрьюшкою та розправляючи довге темне волосся*). А в мене для тебе дуже гарна вісточка, голубонько. Із самого Санкт-Петербурга...

УЛЯНА (*з нетерпінням*) Яка?! Люблю добрі новини! Ну, скажи, матусенько.

НАСТЯ. А ти вгадай? Новина – мрія всього мого життя!

УЛЯНА. Придбала для мене нову сукню із самої Європи?

НАСТЯ. І це привезла.

УЛЯНА. А ще мабуть цілу торбу цукерок?

НАСТЯ. Ти як маленька. Привезла. І досі цукерками та ляльками бавишся? У твоєму віці пора про женихів думати.

УЛЯНА (*зашарілась, зніяковіла, тихо мовила*). А я вже й думаю...

НАСТЯ (*де їй поділася добродушність, очима так і впилася в доньку*). Це ж ким твоя голова забита?! Отим Карпом?! Та він же лайдак! Безхатченко голозадий! Челядник! І ти хочеш служкою бути? Ну, зачекай, от я йому задам, як гетьманівну з розуму зводити! Не рівня він тобі! Так от, щоб я його ноги тут не бачила! Ти вже з ним цілувалася?

УЛЯНА. Що ти, мамо? Як можна? Навіщо мене ображаєш?

НАСТЯ (*свариться кудись вказівним пальцем*). Я покажу тому Карпові по чім ківш лиха! (*І вже примирливо підійшла, поцілувала доньку в чоло, погладила довгу косу*). От що, донечко, у мене справді чудова новина, гарна-прегарна: от-от приїдуть тебе сватати. Із самого Санкт-Петербурга! Скоро станеш графинею! А отого Карпа щоб тут і близько не було! Ясно? Ти мене зрозуміла? (*Настя квапливо заходить до будинку*).

УЛЯНА (*в розпачі, ледь не плачучи, схилилася на стіл перед матр'юшкою та кокошиком*). Бідна моя голівонька. Пропала я... Ні за цапову душу.

Вбігає знадвору Ярка, як завжди весела, усміхнена. Обняла за плечі Уляну, підвела її личко. Уляна уткнулася їй у груди і гірко заридала.

УЛЯНА. Ярочко, не хочу я заміж за москаля. Хай він буде найбагатший, найзнатніший – не хочу! Та й рано

мені ще. Невже мати цього не розуміє? Він же лисий! Мені в батьки годиться... Як можна з таким кохатися? Чому мати цього не розуміє?

ЯРКА (*пригортаючи*). Та чула ненароком ту клятву новину, коли до веранди підходила. На жаль, для пані гетьманової цінна лише вигода, а долі людські для неї нічого не варті. Тільки ти не проговорися, бо вона мене за такі слова зі світу зжене.

УЛЯНА. І що мені робити, Ярочко? Я у страшному розпачі.

ЯРКА (*після короткої паузи*). Поки що нічого, дівчинко моя. Чекай. Може, то лише її забаганки. Ти молися – і Бог змилується над тобою, все переінакшить. Тільки на нього надія.

УЛЯНА. Ой, хіба ти не знаєш моєї матінки? Вона слів на вітер не кидає. Якщо вже щось надумала, то так і буде. У неї все – товар. І я товар. Таке відчуття, що мене вже продали. Жити не хочеться. (*Захлипала*).

ЯРКА. А ти батечку, ясновельможному пану гетьману, розкажи про все це. Він – людина м'яка, розсудлива. Щось порадить.

УЛЯНА. Гадаю, та розмова нічого не дасть. Гетьман боїться суперечити матері. Вона, як хоче, так і вертить ним. Він у неї під ногами. Ярочко, яка я нещасна!

За сценою чути, як Настя розпікає за щось садівника, конюха, двірника, економку. З'являється конюх Павло, коренастий парубок, рішуче підходить до веранди.

ЯРКА (*радо*). А ти яким побитом тут?

ПАВЛО. Ясновельможна пані гетьманова щойно наказала у ставку коней вимити після дороги. Так я оце й збираюся.

ЯРКА (*жартівливо*). І тому опинився аж отут, біля маєтку?

ПАВЛО (*закохано дивиться на Ярку*). Та оце помічника шукаю, щоб коней притримав. Бо знаєш, як вони хвицають.

ЯРКА (*поглядаючи на Уляну*). Розумієш, не можу. Я зараз дуже Улянці потрібна.

ПАВЛО (*розчаровано*). Зрозуміло. Але як випаде хвилинка, прибігай до ставка.

УЛЯНА (*підштовхуючи Ярку до східців*). Павле, забирай її. Хай хоч у вас усе буде добре. Біжи, подруженько!

ПАВЛО (*кланяючись*). Дякую, панночко. Ти не тільки красива, у тебе й душа гарна. Я твій боржник. Якщо хтось зобижатиме, то тільки гукніть – я йому хріном пику натру.

УЛЯНА. До тих, хто мене ображає, твої руки не дотягнуться.

ПАВЛО (*показує свої великі кулаки*). Ще й як дотягнуться.

ЯРКА. Та він у мене такий – відважний. В обиду на дасть.

УЛЯНА. Добре, що в моєї Ярочки такий надійний захисник. Та біжіть уже до свого щастя! Як я вам по-доброму заздрю. (*Про себе*). А мене хочуть посадити у золоту кліть. Не піддамся! Втечу! Хоч на той світ... (*Утерла сльози*).

Ярка і Павло, взявшись за руки, зникають за рогом будинку. Уляна замилювано дивиться їм услід, а щоками котяться сльози. До бесідки, що під густими липами, підходить Настя. З кущів, роззираючись, вибирається до неї донощиця Христя. Про щось тихо шепочуться. Уляна, аби її не запримітили, присідає за перила веранди. Раптом чується крик Насті.

НАСТЯ. Та я того поганця Павла відправлю туди, де козам роги правлять! До війська запроторю! На московські канали! Ич який, рівню знайшов, негідник! Я йому влаштую пекло на цьому світі! Спасибі за службу, Христе. Тільки щось цікаве дізнаєшся, негайно до мене. *(Ткнула Христі монету, а сама знову подалася по хазяйству).*

Уляна швидко сховалася в будинкові.

ЗАВІСА

Картина друга

Кабінет гетьмана Івана Скоропадського в Генеральній військовій канцелярії. Він на чолі довгого столу, напроти з іншого краю царський резидент Протасов, обіруч старшини, полковники. Від майдану крізь вікно доноситься спів кобзаря, лунає пісня: «Ой Морозе, Морозенку, Ой да ти славний козаче! За тобою, Морозенку, Вся Україна плаче»... Гетьман трохи прикриває вікно, наче хоче відгородитися від того співу.

ГЕТЬМАН *(вмоцнюючись у масивне дерев'яне крісло)*. Що за неподобство! Доведеться указ видати, щоб удень кобзарі не співали на вулицях та не відволікали голоту від трудів праведних. Заважають працювати.

НІЖИНСЬКИЙ ПОЛКОВНИК. А чи не забагато заборон, пане гетьмане? То купальські свята заборонили... Тепер на черзі народні пісні? Хай слухає народ. Не бачу в тому ніякої шкоди.

ГЕТЬМАН *(гнівно)*. І чого б я ото базікав?! Так царський канцлер вимагає.

НІЖИНСЬКИЙ ПОЛКОВНИК. Так скоро й дихати українцям заборонять. Що це за халепи на наші голови: папери пиши тільки по-москальському, друкувати українською зовсім не смій. До чого ми отак докотимося, пане гетьмане?

ГЕТЬМАН. Щось ти, друже, дуже сміливим став. Дивись, аби полковництво від тебе не втекло. Це всіх стосується. Я не допущу будь-якого вільнодумства. *(Зиркає на Протасова, ніби прагне заручитися його підтримкою. Після паузи)*. Так от, сьогодні ми повинні визначитися, з яких полків відправити козаків на будівництво Санкт-Петербургу та каналу Волга-Дон.

ХТОСЬ ІЗ ПОЛКОВНИКІВ. А скільки потрібно?

ГЕТЬМАН. Військовий обозний, ану зачитай присутнім рознарядку за підписом його високості царя Петра Олексійовича.

ВІЙСЬКОВИЙ ОБОЗНИЙ. Та я її на пам'ять знаю. Цар вимагає надіслати двадцять тисяч козаків до Санкт-Петербургу і стільки ж на Волго-Донський канал.

НІЖИНСЬКИЙ ПОЛКОВНИК. У мене стільки козаків немає.

ГЕТЬМАН *(до військового обозного)*. Ти все ж зачитай, що загрожує тому, хто не виконає наказ государя.

ВІЙСЬКОВИЙ ОБОЗНИЙ. Його високість так і пише: за саботаж віддавати під військовий суд, а далі висилка до Сибіру і конфіскація майна.

ГЕТЬМАН. Всім зрозуміло? Ніжинський полковнику, до тебе дійшло?

НІЖИНСЬКИЙ ПОЛКОВНИК *(похнюплено схиливши голову)*. Я даю п'ять тисяч козаків...

ГЕТЬМАН. Оце по-нашому! Хвалю! А язика все ж прикуси. Рознарядку отримаєте у військового писаря.

Вривається Настя, рішуча, спітніла.

НАСТЯ *(сердито, запально)*. А бий вас лиха година! Скільки можна засідати? Чекаю та гадаю біля

канцелярії – от-от вийдуть. А вони далєбі все радяться! Півдня баляндраси точите! Теж мені полковники!

ГЕТЬМАН (*невдоволено*). Що у тебе за пожежа, жінко? Щось десь палає?

НАСТЯ. Та земля у мене горить під ногами! От-от майбутній зять приїде із самого Санкт-Петербурга!

ГЕТЬМАН. То й що?

НАСТЯ (*аж руками сплеснула*). Як то що? Зять! Розумієш? Тут весілля на носі, а ти у кріслі валяєшся...

ГЕТЬМАН. Одна баба надвоє казала: може той зять буде, а може й ні.

НАСТЯ. Іване, ти думаєш, що говориш?

ГЕТЬМАН. А ти, Насте, думаєш, де торохтиш?

НАСТЯ (*вдавано захникала, б'ючи на жалість*). Які ж ви безсердечні. Тут кожна хвилина дорога. Треба підготуватися не як-небудь, а якнайкраще. Адже це подія державної ваги. Високі гості, упевнена, приїдуть із Московії. Можливо сам Пресветлейший Августійший Великий Государь Пьотр Алексеєвіч з її височеством царицею Єкатеріною. Щоб усі ви знали: цар у мене буде сватом! Це вам не жарти! Обіцяв бути й канцлер граф Гавриїл Іванович Головкін. Ну і, звісно, батечко нашого жениха – Петро Андрійович Толстой, граф, дійсний тайний советнік. Не кажучи вже про гостей нижчих рангів... Такі люди! Увесь цвіт царства Московського прибуде у наш Глухів! Ось про що слід турбуватися. А ви тут посиденьки справляєте.

ГЕТЬМАН (*підводячись*). Насте, втихомирся. Це наша особиста справа. І не варто її виносити на смакування всієї Гетьманщини.

НАСТЯ (*потрясаючи вказівним пальцем*). Це визначна подія для всієї нашої держави! Це свято для всіх українців! Такі гості! Усі наші правителі!

ГЕТЬМАН. Насте, заспокойся.

ПРОТАСОВ (*підходячи до Насті*). Ясновельможна пані гетьманова, ви, як завжди, праві. Дуже праві. Ви – далекоглядна жінка. Не в докір будь сказано деяким нашим полковникам. Я вітаю вас із такою визначною подією для всієї Малоросії. (*І поцілував їй руку, не звертаючи увагу на косі погляди гетьмана*).

ГЕТЬМАН (*голосно, пересилуючи гомін, що зчинився в кабінеті*). Вельмишановні полковники, на цьому наше засідання закінчилося. Зайдіть до військового писаря!

Старшини і полковники виходять. Залишилися лише гетьман, Настя та Протасов.

НАСТЯ. А ще я просто в захваті від пропозиції його височества, повелителя Великої, Малої і Білої Русі – створити єдиний народ! А для цього треба переженити якомога більше великоросів та малоросів. Правду я кажу, ясновельможний пане Протасов?

ПРОТАСОВ. Вашими устами глаголить істина.

В цей час за вікном почулися приглушені голоси. Один голос: «Недарма люди кажуть: Іван носить плахту, а Настя булаву. Так воно і є». Другий голос, схожий на голос ніжинського полковника, зі смішком: «А ще городяни подейкують: Іван гусей пасе, а Настя булаву несе. Не довіряє нам гетьман. Іде балачка, що на полки цар ставитиме московтів. І Скоропад погодиться. От побачиш. Бо так Настя велить». Гетьман підскакує до вікна, розчепірює навстіж. Проте нікого не побачив – балакуни зникли за рогом канцелярії.

ГЕТЬМАН (*насварився кулаком у бік вікна*). Ну, зачекайте, песиголовці! Я вам роги обламаю! Разом з козаками відправлю на канали!

НАСТЯ. Давно слід замінити на надійних. Особливо отого – ніжинського полковника. В ньому ще дух Мазепи бунтує.

ПРОТАСОВ (*услесливо*). Після весілля можна б вашого зятя Петра Толстого на цю посаду. Він наведе порядок твердою государевою рукою.

НАСТЯ. Яка гарна пропозиція! Пане Федоре, ви просто вгадуєте мої думки. (*А потім ніжно погладила лисину Скоропадського*). Як думаєш, Іване?

ГЕТЬМАН. А що тут думати... Поживемо – побачимо.

НАСТЯ (*підморгнувши Протасову, заявила твердо*). Значить, так і буде. Варто провчити наших малоросійських холопів. Теж мені полковники! Вуса понакручують, горілки понапиваються, молодиць полапають – ото й уся служба. Вони мають боятися тебе, гетьмане. А то он бозна-що попід вікнами буравлять. А Петро Толстой був би твоєю надійною опорою.

ПРОТАСОВ. Істинно так. І тільки так! Яка ж ви мудра порадиця у його вельможності пана гетьмана.

НАСТЯ (*сідаючи навпроти Скоропадського*). Іване, раз уже пішла така відверта розмова у нашому тісному колі, то я прошу виділити мені хорошого писаря.

ГЕТЬМАН: А писар тобі навіщо?

НАСТЯ. Не здогадуєшся? Хочу її вельможності цариці Катерині, а я з нею домовлялася, направити прошеніє.

ГЕТЬМАН. Про що?

НАСТЯ. Який же ти їй-бо, Іване Іллічу. Хіба забув, що наша донька збирається заміж на графа. А що ми їй дамо у посаг? Якийсь хугірець зачуханий? Це не достойно майбутньої графині. Тож попрошу царицю виділити молодяткам земельки з селами на тисячу душ челяді та маєточок колишнього мазепинця, який до кінця літ своїх освоюватиме сибірські простори. Усе це в мене на приміті. Впевнена, цариця не відмовить.

ГЕТЬМАН (*невдоволено*). Насте, ти мене без ножа ріжеш. А що скажуть люди? Ті ж такі полковники, врешті-решт? Що гетьман Скоропадський грабує народ.

НАСТЯ. Та плюнь ти на все те і розітри. Пошушукаються десь на призьбі і замовкнуть. Зате у нашої Улянки буде багатство, гідне її краси. (*Знову підлащуеться*). Ти ж добрий батечко?

ГЕТЬМАН. Ти таке затіваєш... І Бога не боїшся? А раптом він покарає?

НАСТЯ. Іване, а я Богу велику свічку поставлю. Черниць Гамаліївського монастиря попрошу, щоб вони за мене щиро помолилися. І вони це зроблять. Можеш не сумніватися. За ті кошти, які я їм постійно виділяю, за ті, землі, що ти їм відвів, вони день і ніч поклони битимуть за моє і твоє здоров'я.

ГЕТЬМАН (*важко зітхає*). Ти невиправна.

НАСТЯ. То ти пришлеш мені гарного писаря? Я йому наговорю, а він нашкрябає так, як треба.

ПРОТАСОВ. Гетьмане, уваж ясновельможній пані. Вона ж для твого блага старається.

ГЕТЬМАН. Пришлю. Куди я подінусь?

НАСТЯ. Красно дякую, мій милий чоловіченьку. (*І до Протасова*). А ви, мій благодійнику, при нагоді замовте про мене добре словечко перед їхньою величністю государем та государинею, а також іншими знатними людьми нашої держави.

ПРОТАСОВ. Звичайно, звичайно. У мене таких нагод буде безліч.

НАСТЯ. Як же я вас усіх за це люблю! Обожаю! (*Шле повітряний цілунок*).

Настя виходить. Протасов підсувається поближче до гетьмана.

ПРТАСОВ. Ясновельможний пане гетьмане, у мене до тебе теж невідкладна справа, точніше – прохання.

ГЕТЬМАН. Валяй. Тільки пошвидше. Бо на мене Настя чекає.

ПРОТАСОВ (*утаємниченим голосом*). Дорогий наш Іване Іллічу, хоч я у тебе й резидент, але бідний, як церковна миша.

ГЕТЬМАН. Ти бідний? Ти, Федоре, хоч нікому не заїкайся по свою бідність, бо люди засміють. Про це можеш розповідати кому завгодно, тільки не мені.

ПРОТАСОВ. Звісно, я у тебе весь на виду. Але що хочу запропонувати... Я тут неподалечку надибав два маєтки разом із шматками земельки... Глянув на них – і серце обімліло. Височать без господарів, як сироти. Отак іще простоять п'яток років – і почнуть розвалюватися.

ГЕТЬМАН. А де ж їхні власники?

ПРОТАСОВ. Після битви під Полтавою як зчезли, то й по цю пору ні слуху, ні духу. Може в Європу втекли, а може десь у Сибірі. Іване Іллічу, дуже боляче дивитися, як гибіють оті маєтки.

ГЕТЬМАН. І що ти пропонуєш?

ПРОТАСОВ. Іване Іллічу, ти підписав би указ про передачу їх у моє управління. (*Очікуюче вставився у гетьмана*).

ГЕТЬМАН. Без царського повеління не можу. Він тепер розпоряджається усіма багатствами колишніх мазепинців.

ПРОТАСОВ (*змовницьки*). А ми зробимо так, що й цар не знатиме.

ГЕТЬМАН. Від його пильного ока нічого не сховається.

ПРОТАСОВ. Іване Іллічу, у мене є рішення.

ГЕТЬМАН. Хочеш сказати, що до бога високо, до царя далеко, то все у наших руках? Як би мені неприємності не накликати на свою сиву голову.

ПРОТАСОВ. Марно боїшся, Іване Іллічу. От прикинь: твоя дружина, ясновельможна пані гетьманова, у листі на ім'я цариці впише і ті два обійстя. А коли цариця погодиться, ти оті два маєточки мені подаруєш – матимеш повне право.

ГЕТЬМАН. Ну ти ж і лисиця, Федоре. А якщо я не погоджуся – не віддам тобі ті оселі?

ПРОТАСОВ. Віддаси, пане гетьмане. Ще й з наваром. Бо люблю отаку приказку: ворон ворону очі не виклює, пан у пана шкіру не здере.

ГЕТЬМАН (*вирішив вивідати, чим збирається козиряти резидент*). А якщо я все ж не погоджуся задовольнити таке прохання, навіть не дивлячись на твою приказку?

ПРОТАСОВ (*підвівся з крісла, виструнчився, перейшов на офіційну мову*). Пане гетьмане, я змушений буду доповісти туди (*показує великим пальцем угору*), що ти, по-перше, самочинно роздаєш царські землі в Малоросії, і, по-друге, не надаєш правдиві звіти про військові доходи.

ГЕТЬМАН. Бачу, ти добряче підготувався до такої розмови. (*Криво всміхається*). А тепер сідай. Вважай, я твоє прохання вдовольнив. Просто хотів пересвідчитися, що ти ділова людина. І з тобою можна вершити великі справи.

ПРОТАСОВ. Я теж вважаю, що кращого гетьмана, аніж Іван Скоропадський, Малоросії й не треба. Слава нашому непереможному пресвітлому государю Петру Олексійовичу!

ГЕТЬМАН (*неохоче*) Слава!

Гетьман і Протасов вийшли на середину кабінету, потиснули один одному руки, поплескали по плечах.

ПРОТАСОВ. За такої нагоди можна б і горілочки скуштувати. Уміють на Україні її виготовляти – аж за душу бере.

ГЕТЬМАН. Вибач, друже, але мені край потрібно додому. Там же Настя листа пише. Треба ж туди й твоє прохання внести.

ПРОТАСОВ. Що ж, я не заперечую. Відсвяткуємо таку визначну подію згодом. Ну, я пішов.

Протасов виходить. Гетьман знеможено падає в крісло, обхоплює голову руками. Розмірковує вголос.

ГЕТЬМАН. Правий був Іван Мазепа, який казав: треба вивільнятися з-під руки москальського царя. Інакше пропаде Україна – і сліду не залишиться. Але що я, Іван Скоропадський, можу вдіяти? Що? Руки й ноги у мене зв'язані тугими мотузка. Обіклали мене царськими указами, податями, полками драгунів і отакими резидентами-донощиками. Тьху на нього! І народ український аж пищить від визиску та безправ'я. А я... Хто я? Хлоп? Слуга царя?.. Жах... А ще я безвольний Настин чоловік. Не я, а вона керує Гетьманщиною. Та кому про це скажеш? Хіба що її величності Історії. Більше нікому.

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Картина третя

Той же двір, веранда, бесідка під липами. Обідня пора. За ворітьми лунко заторохтіли дзвіночки, звичний окрик «Тпру-у-у!» і скрип карети. У двір вискакує Настя у вишиванці, намисті та в кокошнику, подарованому в Санкт-Петербурзі. За нею повагом

ступає гетьман у офіційному вбранні, червоній шапці зі шликом, кинджалом за широким поясом. У дворі з'являється Пьотр Толстой, невисокого зросту, коротконогий, з черевцем, у чорній «триуголці», червоному камзолі, в його руках золочений самовар, на якому стримить розцяцькований чобіт. За ним Шайтан несе два великих сувої тканин, підтанцьовують коробейники та співачки у квітчастих сарафанах.

НАСТЯ. Заходьте, гості дорогі московські! Заходь наш несравненний Пьотр Петровіч! Як раді ми вас бачити на нашій українській, тобто малоросійській землі! *(Низько кланяється)*.

ГЕТЬМАН. Вітаю тебе, вельмишановний графе! *(Широким жестом показує на маєток, двір)*. Будьте, як удома. Я і моя прислуга раді виконати будь-який твій наказ.

ТОЛСТОЙ *(пафосно)*. Спасібо за пріглашеньце! После того, как десять лет тому назад под Полтавой билі разгромлени войска предателя Мазепи і шведского короля, а Гетьманщина подпала под руку нашего августейшего самодержца Петра Великаво, я мечтал побивать в Малороссіі і прінять участие в преображеніі этого чудного края. І вот моя мечта сбивается.

НАСТЯ *(коверкаючи українські і російські слова)*. Как прекрасно ви сказали! Україна, то бішь Малоросія, ждьот, не діждеться, коли його велічество, цар Великой, Малой і Белой Русі Пьотр Алексеевіч наведе тут порядок своєю залізною рукою! Хохлов надо держать в покорі!

ГЕТЬМАН. Щось ти, жінко, не про те почала розмову. Гості з дороги. Їх треба нагодувати, розмістити. А вже потім по щось домовлятися. Так, Петре Петровичу?

ТОЛСТОЙ. Согласен. Вот приміте в дар етот золотой самовар, а ещо десяток соболей слуга принесьот *(Передає гетьману самовар)*.

ГЕТЬМАН. Дякую. А чобіт отой для чого?

ТОЛСТОЙ (*зарозуміло всміхається*). А ето чтобы хахли удівлялись. Точнее – для раздування огонька внутрі самовара.

ГЕТЬМАН (*хмикнувши*). Отак вік прожив би і не знав, якби ти, Петре Петровичу, не приїхав та не розтовкмачив. (*Про себе*) Крім стоптаного чобота нічого кращого не придумали? Теж мені вчителі.

ТОЛСТОЙ. О-о, ми ещо многому вас, малоросов, научім.

НАСТЯ. Іване, ну чого ти до гостя присікався? Запрошуй до господи!

ТОЛСТОЙ. Погодіте чуток. Госпожа Анастасія, я хочу і вам сделать подарок. (*Витягує з кишені годинник і простягає Насті*). Еті часи із самой Європи, із Германії.

НАСТЯ. Благодарствую. Какой чудний дарунок. Я от него без ума! Дайте я вас розцілюю! (*Тричі цілує в щоки*).

ТОЛСТОЙ. Но ето ещо не все. Шатун! Ану таші ткани! Прошу принять, госпожа! (*Шатун розгортає крайки сувоїв*).

НАСТЯ (*захоплено*). Ах! Ах! Благодарствую! Такої краси у всій Гетьманщині, то есть Малоросії, не знайти. От що значить Московское царство! Це такі тканини у вас делают?

ТОЛСТОЙ. Да нет. Они із самой Індії.

НАСТЯ. От всей души благодарствую, Пётр Петрович. Слава его величеству государю Петру Алексеевичу! І тобі, наш дорогий гостю!

ГЕТЬМАН. Ну, годі, годі! Скільки можна гостей біля воріт тримати?! Прошу, ваша ясновельможність, до моєї господи.

А на веранді прислуга швидко накриває стіл.

ТОЛСТОЙ (*показуючи великим пальцем позад себе у бік московських коробейників та співачок*). А для тех людішек накрилі стол? У нас не положено обідать вместе с німі.

НАСТЯ. У нас теж. (*Помітила Ярку, яка допомагала поратись кухарям*). Ярکو! Бігом до мене! Передай мій наказ поварам, щоб погодували отих ряжених у їдальні для челяді.

Ярка підходить до коробейників та співачок, просить слідувати за нею.

ГЕТЬМАН. Прошу за стіл, дорогі гості з Московії!

Настя мотнулася першою на веранду. Відправила звідти всю прислугу. Крісло, в яке мав сісти Толстой, непомітно перехрестила, пробувоніла чи то молитву, чи заговор. Посеред круглого столу стояла величезна матрешка і букет квітів у маленькій вазі. Гетьман поставив поряд самовар з чоботом – так би мовити, на знак поваги до гостя.

ГЕТЬМАН. Так може, як у вас кажуть, по стопочці заради твого приїзду, Петре?

ТОЛСТОЙ: С пребольшим удовольствієм! Надо снять напярженіє после такой долгой і трудной тряскі.

Толстой Знімає «триуголку» і камзол, передає усміхненій Насті, яка рада догодити гостю і кладе той одяг в окреме крісло за столом.

ГЕТЬМАН (*наливаючи горілку у золочені келихи*). Це вода життя! Аква віта! А в нас просто кажуть: оковита.

ТОЛСТОЙ. Нашлишан, нашлишан о вашей аква віте! І вообще в Малоросії єсть три вещи, которых нет в

Московії, - горілка, борщ і красівіє дівушкі. Да забил – і варенікі. Всьо остальное у нас лучше.

НАСТЯ. Ето точно, дівчата у нас – загляденьє. За дорогого гостя! (*Цокнувшись із Толстим, хвацько вихилила келих*).

Поміж сьорбанням борщу – слово за слово.

ГЕТЬМАН. Так ти, Петро Петрович, вирішив одружитися на нашій доньці?

ТОЛСТОЙ. С пребольшим удовольствієм. Хватіт холостяковать. Нужно семьёй обзаводіться. Мой тьозка Пьотр Великій так і сказав: езжай в Малоросію, там тебя ждёт невеста, влівай нашу московскую кровь в хахлов. (*Загигикав від свого дотепу*).

ГЕТЬМАН (*з хитруватим видом*). А раптом тобі не сподобається наречена? І так буває.

ТОЛСТОЙ. Колі царь сказав, значіт, понравітся. Его величеству всегда віднеє.

ГЕТЬМАН. А може наречена не захоче вийти заміж?

ТОЛСТОЙ (*похитав перед собою вказівним пальцем*). Такого не может бить! Царь сказав – значіт, захочет. І нікакіх отговорок!

НАСТЯ. Іване, чого ти присікався до гостя. Хіба забув – Пьотр Алексеевіч лічно назвався сватом.

ТОЛСТОЙ. Вот-вот! Царь у меня сват! І за ето с пребольшим удовольствієм стоіт випіть ещо по одной рюмашечке. Віват Августейшему!

ГЕТЬМАН. Так може спочатку познайомишся з нареченою.

ТОЛСТОЙ. А с нівестой потом.

Випили ще по одному келиху.

ТОЛСТОЙ. Вот теперь я хотел би відеть мою будущую супружніцу.

НАСТЯ *(гукнула у прочинені двері будинку)*. Улянко, голубонько, вийди до нас.

Із дверей мастки на веранду повагом вийшла засоромлена Уляна в національній одежі, з різноманітними разками намиста, розкішне волосся перехоплене блакитною тасьмою, на ногах червоні чобітки. За нею Ярка, теж в народному строї. Толстой довго захоплено розглядав Уляну. Настя раз-по-раз кидала допитливий погляд на Толстого – хотіла дізнатися, яке враження справила донька на жениха. Гетьман дивився на доньку с великим сумом, як винуватець.

ТОЛСТОЙ. Хороша! Прелєсть! *(Наблизився до Уляни і одягнув на її голову невеличку золотаву корону)*. Мілая, а теперь пройдісь.

Уляна слухняно, з гордо піднятою головою пройшлася вздовж веранди. Ярка слідом за нею.

ТОЛСТОЙ. Как чудесно сідіт на твоєй головушке ета корона! Дорогуша, ану крутнісь.

Уляна з якимось викликом крутнулася пару разів.

ТОЛСТОЙ. Нинче ти королева! Да улыбнісь же! В тебе же празднік. Ти же замуж ідьош!

УЛЯНА *(раптом спинилася навпроти Толстого, у відчаї зціпила пальці в замок на грудях, ще дужче зарум'янилася)*. То ви женитесь, а я нікуди не йду! *(Зняла з себе корону, демонстративно начепила на голову матрьюшки)*. Їй корона краще личить! Чим вона не невеста?! *(І кинулася в будинок. За нею й Ярка)*.

ТОЛСТОЙ *(у нього затрусилися руки, в очах розгубленість. Заїкаючись, повернувся до гетьмана і Насті)*. Ну как же так! Царь сказав... Скандал! Какой скандал!

НАСТЯ *(підсіла до Толстого, аби заспокоїти, погладжувала його тремкі руки)*. Ясновельможний Пьотр Петровіч, не звертай уваги на такі вибрики. Молоді – вони зараз усі гонорові. Їм же треба трохи покомизитися, повикаблчуватися, показати характер. Так і наша Улянка: каже, що не хоче заміж, а сама тільки про це й мріє. Я бесідувала з нею. Вона з величезним нетерпінням чекала вашого приїзду. Все питала: коли вже прибуде Пьотр Петровіч? Та все виглядала у віконце. Вона піддана його величності Петру Алексеевічу. От вам хрест. *(І трічі перехрестилася навпроти матр'юшки)*. У неї в думках немає не послухатися його царское височество. Так що заспокойтеся, вельмишановний Пьотр Петровіч. А я з донькою ще проведу виховний момент. Все буде так, як бажає государ. І як хочу я!

ТОЛСТОЙ. Да я понімаю – возраст. Но всьо же...

НАСТЯ. Пьотр Петровіч, а давате на знак взаємопоніманія та за удачу ще по рюмашечці.

ТОЛСТОЙ. С пребольшім удовольствием, моя дорогая будущая тьоща! Надо успокоить мозгі. *(Вмощується на своє місце)*.

НАСТЯ. Пане гетьмане, наливай. Обслужи зятя!

Гетьман наповнює келихи. В це час за верандою озивається Андрій Маркович, брат Насті. Виявляється, він чув усю попередню розмову.

АНДРІЙ *(уже напідпитку, весело, голосно, полковницьким зичним баском)*. Ні, друзі, негоже без

мене піднімати чари за мою улюбленицю Уляночку! Негоже!

НАСТЯ. Андрійку, як ти вчасно! *(І тихіше Толстому)*. Це мій брат, наш глухівський полковник. *(До Андрія)*. Брате, знайомся – наш будущий зять Пьотр Петрович Толстой із самого Санкт-Петербурга.

АНДРІЙ *(безцеремонно уможуєчись поряд з Толстим і довго тиснучи його руку)*. Радий знайомству. Як дізнався про твій візит, друже, так і прилетів. Багато я чув добрих слів про твого батюшку. Геній! І про тебе також. Яка ж гарна пара з тебе та Улянки вийде! За вас, молодята!

ТОЛСТОЙ *(цокаючись келихом з усіма)*. С пребільшим удовольствієм. Спасібочки!

Випили. Настя все підкладала страви у таріль Толстого.

АНДРІЙ. До речі, а де ж це наша наречена? Куди ви її сховали? *(Гукнув щосили)*. Уляночко! Племінничко! Красунечко! А покажи своє личенько! Я тобі даруночок приніс!

З будинку виходять насурмлена Уляна і усміхнена Ярка.

АНДРІЙ. Петре Петровичу, ти тільки поглянь на свою наречену! Найкраща московка – ні в яке порівняння з нею! Правда! Картини з неї малювати! Гарна в тебе буде дружина, графе. У государя Петра чудовий смак. Ану підійди, дівчинко моя. *(Уляна наближається, Андрій швидко зодягає їй на пальця золоту каблучку)*. Це щоб ти не забувала дядька, коли станеш графинею. А на весілля від мене отримаєш особливий дарунок.

УЛЯНА. Дякую, дядечку *(Невесело усміхнулася)*.

АНДРІЙ *(пригортає племінницю, веде до матрьюшки, знімає з неї корону і зодягає на голову)*

Уляни. *Та сприймає це покiрно*). Отаким добром, дiвчинко, не розкидаються. Звикай, може колись i царицею станеш. Так що ця корона тобi задобиться.

НАСТЯ. Нам i графства вистачить.

ГЕТЬМАН. У Московiї своїх претенденток на роль царицi доста.

АНДРiЙ. Що ж, царицею не царицею, а гетьманшою є всi шанси стати.

НАСТЯ. Все залежить вiд його величностi, нашого улюбленого самодержця, царя Петра. От вiн вiзьме i призначить Петра Петровича гетьманом. А чом би й нi? Й таке може бути. I тодi ти станеш гетьманшою.

УЛЯНА. Нащо менi таке нещастя? Не бажаю! Хочу просто людиною бути!

АНДРiЙ. Не зарикайся, голубонько. На вiку – як на довгiй нивi. Ясно? До речi, а хiба царi та гетьмани – не люди?

УЛЯНА. Не знаю, дядечку.

АНДРiЙ. Запам'ятай, дiвчинко, на царях та гетьманах, *(i особливо наголосив)* i полковниках теж цей свiт тримається. Правда, Петре Петровичу?

ТОЛСТОЙ. Iстинно так. Об етом i церковь глаголит.

УЛЯНА. Я ж думала – на трударях.

АНДРiЙ. А посполитi – то робсила. Вони мають коритися i виконувати все, що пан забажає.

Уляна, не погоджуючись, стрiпнула головою, корона зсунулася, ледь не впала, її вчасно пiдхопила Ярка i вручила Улянi.

ЯРКА *(лукаво всмихаючись)*. Це Бог пiдказує, що до весiлля корону не слiд носити. Така буцiмто повiр'я є. От ми з Улянкою сховаємо її в кiмнатi до слухного часу.

НАСТЯ (*злякано хрестячись*). От і слава Богу! Добре, що Ярка спіймала. (*І стиха Андрієві*). Недобра прикмета.

АНДРІЙ (*зашепотів на вухо Насті*). Не переймайся, сестро. Все буде гаразд. Племінничка уже не брикається.

НАСТЯ (*теж шепоче*). Спасибі тобі, братику, – ти так уміло загасив цей жар. Справді Уляна присмирніла.

АНДРІЙ. Скоро вона стане шовковою. Але ти одним спасибі не відбудешся, сестро.

НАСТЯ. Та розплачуся. А ти б ще Толстого розвеселив. Бо він трохи заскучав після викрутасів Уляни.

АНДРІЙ. Це я зможу. Але за окрему плату.

НАСТЯ. Ну, ти ж мене знаєш: за добро я плачу щедро.

УЛЯНА (*змахнувши короною, як звичайним вінком*). То ми з Яркою підемо, тату?

ГЕТЬМАН. Та йдіть, що вам робити серед дядьків.

Уляна швидко подалася до відчинених дверей маєтку. Андрій на ходу зловив руку Ярки.

АНДРІЙ (*неголосно*). Ми з Петром Петровичем усамітнімося он у тій бесідці. А ти принесеш туди яства і квартиру оковитої.

ЯРКА. То може я кухарям передам ваше прохання?

АНДРІЙ (*з притиском у голосі*). А я хочу, щоб ти принесла.

ЯРКА. Як скажете, пане полковнику.

АНДРІЙ (*підморгнув, розгладжуючи вуса*). Оце правильна відповідь.

Ярка зникає в будинкові услід за Уляною.

АНДРІЙ *(бере Толстого під лікоть)*. Петре Петровичу, у мене до тебе є секретна розмова. Так би мовити, на чотири ока. Треба порадитися об одній дуже делікатній справі. Ходімо до бесідки.

ТОЛСТОЙ. С пребольшим удовольствієм. А как же будуцій тесть?

ГЕТЬМАН. А мені слід навідатися до військової канцелярії. Я не прощаюсь. Ще зустрінемося.

НАСТЯ. І мені треба хазяйством пройтись. За нашими работніками глаз да глаз нужен.

ТОЛСТОЙ. А іх надо пльоткой за плохую работу. Пльоткой! У нас ето самое лучшее лекарство от лені.

НАСТЯ. Доведеться і нам у вас перенять таке средство.

ТОЛСТОЙ. Ми скоро наведьом і у вас порядок.

АНДРІЙ. Ну, ходімо, Петре Петровичу. Там на нас чекають, як у вас кажуть, большеїе дела.

Настя услід перехрещує Андрія і Толстого, які, обійнявшись, простують до бесідки. Гетьман і Настя виходять.

ЗАТЕМНЕННЯ

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Тепер на передньому плані бесідка, де за столом на м'яких ослонах розташувались Андрій та Толстой, на задньому – будинок гетьмана. З куців за бесідкою то визирає, то ховається донощиця Христя. З'являється Ярка з тацею наїдків та напоїв, ставить на стіл перед Андрієм і Толстим. І вже збиралася відійти, як її притримав за руку Андрій.

АНДРІЙ. Через півгодини прийдеш, прибереш стіл.

ЯРКА. Як накажете, пане полковнику.

АНДРІЙ. Люблю слухняних та покірних *(І підморгнув)*.

Ярка, нічого не підозрюючи, подалася до будинку.

АНДРІЙ (*поклавши руку на плече Толстого*). То як тобі моя племінничка Уляна?

ТОЛСТОЙ. Лицом красавиця, но характер...

АНДРІЙ. От-от, з такою на балах не соромно з'являтися. Правда? А норів – так він швидко вивітриться. Особливо, коли малеча народиться. Ти ж хочеш дітей?

ТОЛСТОЙ. Разве что одного малиша. Но... Но государь, отправляя меня в Хахляндію, пожел мне пятеро детишек. Представляешь?

АНДРІЙ. Справишся. Ще молодий. Що таке сорок років? Життя лише починається. Зате Улянці лише п'ятнадцять. Та вона тобі десяток приведе на світ Божий, а то й більше.

ТОЛСТОЙ. О, нет! Вони мене і уші отгризут. Не больше пяти, как повелел пресветлейший.

АНДРІЙ. Петре, а скажи мені як другу: невже ти, маючи такий титул, не знайшов собі наречену на Московщині?

ТОЛСТОЙ. Да претенденток било – хоть отбавляй. Однако... Государь приказал жениться только на украинках. Он увльокся ідеєю смешения наших северных племьон с малоросами. Иначе, говорит, их не одолеть, не подчинить. И начал это великое дело с меня. Я – первенец. За мной приедут другие. Насколько мне известно, подрастают сими і дочері у Перовських, Загрянських, Шереметьєвих, Волконських, Гончарових, Закревских... Да разве всех перечіслишь. Намечается большой десант женихов в Малоросію.

АНДРІЙ. Так ось як відбудуватиметься захоплення влади в Україні! Хитро придумав государ. А може це й на

краще. Бо у нас на три українця – два гетьмана. Цар Пьотр дбає про майбутнє. При нагоді так і перекажеш государю: я – на його боці був у битві під Полтавою, і зараз також. Так і передай.

ТОЛСТОЙ. Непременно. Как важно іметь єдиномишленников.

АНДРІЙ. А знаєш, у нас, на Гетьманщині, давно відбувається змішування народів.

ТОЛСТОЙ. Да неужелі?

АНДРІЙ. Їй-богу! Взяти мою сім'ю. Мати – щира українка Олена Корнієнко. Батько – єврей Марко Маркович. А хто ми з сестрою Настею – ні те, ні се – українці. А в Улянки ще більше намішано різної крові.

ТОЛСТОЙ (*категорично*). Но еслі ми женімся на українках, то все наші діті будут не українцами, а рускіми.

АНДРІЙ (*насмішкувато*). Тобто москалями.

ТОЛСТОЙ. Зря йорнічаєшь. Повторяю требованіє его велічества: все мої діті будут рускімі! І точка! Такім образом Малоросія сольєтся с Московіей. Насколько мне ізвестно, винашіваються плани переіменовать наше Московское государство в Россійскую імперію. І тогда все народи будут називаться россіянами.

АНДРІЙ (*про себе*). Порося ще не народилося, а на нього вже ціну склали. Хитрі хасапи. (*А вголос захоплено*). Вселенські плани у нашого государя Петра Олексійовича! Я низько схиляюся перед його генієм. (*Жартома кланяється, ударяється лобом об стіл, лається*). А чорт його бери! Так можна й шишака набити.

ТОЛСТОЙ. Кстаті, а почему ти не разговаріваєшь со мной на московском наречіі?

АНДРІЙ. Не вмію.

ТОЛСТОЙ. Нічого. Я тебе научу. І всіх хахлов ми научім общатся по-нашому. Только так! Ето тоже в планах нашего Августейшого по смешиванію народов.

АНДРІЙ *(догідливо)*. От за це ми й хильнемо. Згода?

ТОЛСТОЙ. С пребольшім удовольствієм.

Випили, закусили.

АНДРІЙ. А тепер давай вип'ємо за мою сестру Настю. По секрету назву тобі приказку. Так от в народі кажуть: Іван носить плахту, а Настя – булаву.

ТОЛСТОЙ. Ето почему?

АНДРІЙ. Вона все у своїх маленьких руках тримає. Гетьман без неї жодного рішення не приймає.

ТОЛСТОЙ. Такая она всеільная?

АНДРІЙ *(хреститься)*. Видить Бог – істинно так. Вона мене полковником зробила. Самого царя переконала, що кращого вірнопідданого, аніж я, у всій Україні не знайти.

ТОЛСТОЙ. Так она і к государю вхожа?

АНДРІЙ. Атож. І якщо ти з нею будеш уважний, вона тебе гетьманом зробить. Запросто!

ТОЛСТОЙ. В таком случае давай за мою тьощу, ясновельможную пані гетьманову. Налівай!

Випили.

АНДРІЙ. Може ще?

ТОЛСТОЙ. Хватіт. Надо отдохнуть. І так многогато на грудь прінял. А тьоща увідіт в таком состоянні... І передумаєт меня возводіть не то что в гетьмани, но в полковнікі. Так что я отчаліваю.

АНДРІЙ. Іди, зятьок. А я ще трохи посиджу.

Толстой поковиляв до будинку. Ярка, забачивши його, допомогла піднятися на східці, відчинила двері будинку. А потім заспішила до бесідки, щоб забрати посуд.

ЯРКА. Пане полковнику, може чогось ще треба?

АНДРІЙ. Треба. І дуже. Підійди до мене. Сядь рядком. Побесідуємо.

ЯРКА (*сідаючи на край ослону*). Пане, про що?

АНДРІЙ. Ти що, красуне, мене боїшся? Сядь ближче. Я ж полковник. Твій захисник. (*Притягує її і садовить на коліна*).

ЯРКА (*збентежено*). Пане, не треба. Що ви робите? Люди ж побачать!

АНДРІЙ. Ярочко, якщо ти зі мною по-доброму, то й я добром відплачу. (*Хоче поцілувати*).

ЯРКА (*починає пручатися*). Пане полковнику, відпустіть мене!

АНДРІЙ (*жагуче почав обіймати дівчину*). Ну, чого ти, дурненька? Ти мені так подобаєшся! Ходімо в садочок. Там нас ніхто не побачить. Я ж такий ніжний. Я тебе озолочу. Слово полковника. Ходімо. Ніхто й не дізнається.

ЯРКА. Христом-Богом прошу, відпустіть!

АНДРІЙ (*ще пристрасніше обіймає*). А не підеш зі мною в садок, попрошу Настю, щоб прогнала тебе з маєтку.

ЯРКА. Та пустіть же!

АНДРІЙ (*підхопив її на руки і намірився понести в сад*). Ти, челяднице, не хочеш по-хорошому, то буде так, як я бажаю.

ЯРКА (*пручаючись, в крик*). Павлику! Павлику!

З саду вискочив Павло, кинувся напереріз.

ПАВЛО. Пане, відпустіть мою Яринку!

АНДРІЙ. Геть з моєї дороги, шмаркачу!

ПАВЛО. Пане, опустіть її на землю!

АНДРІЙ. Ти смієш мені наказувати? Ти що собі дозволяєш?! Я – полковник!

ПАВЛО. Це не значить, що вам можна неславити дівчат!

АНДРІЙ *(лівою рукою тримає Ярку, правою вихоплює кинджал з-за череса)*. Згинь! Бо вб'ю тебе, поганцю!

ПАВЛО *(підступає все ближче, увертаючись від помахів Андрія)*. Відпустіть мою Яринку!

АНДРІЙ. Та я тебе, блоху, зараз порішу на цім місці!

ПАВЛО *(однією рукою вириває кинджал, а другою б'є Андрія в лоб. Той випускає Ярку, затуляє руками обличчя і падає на коліна)*. Я ж по-людськи просив вас відпустити Ярку.

АНДРІЙ *(кричить щосили)*. Я тебе згною, виродку! Я тебе в порох зітру! Як ти посмів підняти руку на полковника?!

Павло взяв за руку Ярку, і вони швидко зникли в садку. Андрій продовжував сипати погрозами та прокльонами. З-поза бесідки обережно вибралася донощиця Христя.

ХРИСТЯ. Ясновельможний пане, ви живі?

АНДРІЙ *(не відриваючи долонь від лоба)*. Якщо балакаю, значить живий. Хто ти?

ХРИСТЯ. Я подруга вашої сестри Насті, пане. Я все бачила. І те, як той конюх напав на вас, і як ударив. І як ота Ярка допомагала йому бити вас. Мабуть, хотіли вас пограбувати. І це, якщо треба, свідчитиму на найвищому суді.

АНДРІЙ. Все так і було. Грабіжники вони! Поклич Настю!

ХРИСТЯ *(помічає у травці золоту Андрієву каблучку, що впала з пальця під час поединку, піднімає і ховає до потаємної кишені)*. Зараз, зараз позову. *(Кричить)*. Ясновельможна пані! Тут біда! Мерщій сюди!

Вбігає Настя.

НАСТЯ *(відриваючи руки Андрія від його чола, розглядає синця на лобі)*. О, лишенько! Хто це тебе так у моєму обійсті?

ХРИСТЯ. То конюх Павло. Вони з Яркою напали на пана полковника і хотіли пограбувати.

НАСТЯ *(недовірливо)*. Ти правду кажеш?

ХРИСТЯ. Можу побожитись.

НАСТЯ *(Христі)*. Ану мотнись до кухарів. Нехай принесуть льоду з підвалу.

Христя подалась до будинку.

НАСТЯ *(підводить брата з колін, обмацує гулю)*. Болить? Та ніби лоб цілий, очі теж. Це вже добре. А чоло до Улянчиного весілля тричі заживе, як на собаці.

АНДРІЙ. Я того Павла, як капусту, пошинкую. Я не знаю, що з ним заподію!

НАСТЯ. Зате я знаю. Ми його під суд віддамо! До Сибіру запроторимо! Буде знати, як піднімати руку на полковника! Я не дозволю ганьбити наш славний рід! А зараз ходімо до гетьмана. *(На ходу кричить)*. Агов, стражники! Негайно знайдіть Павла та Ярку і приведіть до гетьмана у військову канцелярію!

За сценою: «Слухаємося, ясновельможна пані!»

ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ КАРТИНА П'ЯТА

Той же кабінет гетьмана. Скоропадський переглядає стосик паперів на столі із Санкт-Петербургу. Крізь відчинене вікно долинає спів кобзаря.

ГЕТЬМАН (*з досадою сам до себе*). Що за непослух! Вже й указ про заборону співати на майдані видав. А вони все виють. Доведеться сердюків відправити. Вони кийками швидко порядок наведуть – тим сербам-інородцям все одно кого гамселити.

Двері кабінету різко відчиняються навстіж, вривається Настя, тримаючи за руку Андрія.

НАСТЯ (*гнівно*). Іване, ти тільки поглянь, що з твоїм полковником учинив отой челядник, конюх Павло! Розбійник, сірома, як він посмів?! Та він доторкнувся до полковника не має права! А тут! Іване, та подивися нарешті!

ГЕТЬМАН (*байдуже роздивляється*). Гуля як гуля. Козаки на війні хіба такі отримують? Це не синяк, а бульбашка.

НАСТЯ. Так тож на війні! А це у нашому дворі!

ГЕТЬМАН. І який же сміливець посадив ту гулю на лоба нашому ясновельможному полковникові?

НАСТЯ. Та твій любленець – конюх Павло.

ГЕТЬМАН. Ти звідки знаєш, що Павло?

НАСТЯ. Так Андрій сказав. І Христя підтвердила.

АНДРІЙ. Та цього виявилось мало, і він з Яркою ще й каблучку з мого пальця стягнув. Грабіжник з великої дороги.

ГЕТЬМАН. І ти не зміг себе оборонити? Теж мені полковник.

НАСТЯ. Іване, ти на мого брата не напирай. Він і так постраждала особа.

ГЕТЬМАН. І що ти пропонуєш?

НАСТЯ. Покарати тих злочинців. Привселюдно. На майдані. Щоб і десятому... Ні, сотому заказали, як на полковника руку піднімати! А потім на виселки в Сибір на вічне поселення.

ГЕТЬМАН. А не круто береш, Насте?

НАСТЯ. Який же ти недотепа! Сьогодні полковника зневажили, а завтра й гетьмана битимуть. Челядь – вона така.

ГЕТЬМАН (*поглядом показуючи на стосик паперів із царської канцелярії*). Мене вже й так за ніщо мають. Я у них на побігеньках, як джура. Моя голова обертом іде. А тут ще ви з гулею на лобі...

НАСТЯ. Як хочеш, мій гетьмане, а тих поганців треба провчити. Я вимагаю зберегти нашу честь!

ГЕТЬМАН (*пробурчав про себе*). Якщо вона збереглася – та честь.

НАСТЯ. Я вже наказала охоронцям спіймати тих негідників і привести сюди, у твій кабінет.

Голос за сценою: «Пане гетьмане, ми їх привели!»

ГЕТЬМАН. Хай заходять!

У двері заштовхали Павла та Ярку.

НАСТЯ. На коліна, антихристи, перед високим панством!

ПАВЛО. Я не винен. А тому на коліна не стану. *(Взяв за руку Ярку, яка збиралася вже стати на коліна).* І вона не винна.

НАСТЯ. Ви тільки погляньте на них! Бидло бидлом, а ще й гонориться!

ПАВЛО. Повторюю, я ні в чому не винен. І Яринка теж. Можу присягнути.

НАСТЯ. А хто панові полковникові синця приліпив?

ПАВЛО. Я.

АНДРІЙ *(стоячи біля вікна, раптом кинувся до Павла з кулаками).* Та я тебе зараз!..

ГЕТЬМАН. Полковнику! Припини! Треба було у двобої себе показувати. А в моєму кабінеті самоуправства не буде! Ти, Насте, теж відійди від затриманих. *(І до Павла та Ярки).* А тепер розкажіть, за що полковника понівечили. Тільки не брешіть, бо гірше буде.

ПАВЛО. Мене покликала Яринка. Я прибіг на її крик. Дивлюся, пан полковник несе її в куці. Я перегородив йому шлях і попросив пана полковника відпустити мою Яринку. Він не звертав уваги на мої слова, почав погрожувати та лаятися і продовжував тягнути її в сад. Я намагався вирвати Яринку із його лабет. Він висмикнув кинджал і кинувся на мене. Мені нічого не залишалось, як тільки стукнути пана полковника. Після того я вхопив Яринку за руку, і ми втекли.

АНДРІЙ. Брехня!

НАСТЯ. Іване, чуєш, що мій брате каже?

ГЕТЬМАН. Чую. А що ти скажеш, Ярко?

ЯРКА *(боязко озируючись на Андрія).* Коли наш гість Петро Петрович відправився спочивати, я за наказом пана полковника прийшла в бесідку прибрати посуд. А пан полковник почав до мене приставати, пропонував піти з ним у сад. Я, звісно, відмовлялася. Тоді

він захотів мене повести туди силком. Я й гукнула Павлика... А далі ви вже чули...

НАСТЯ. Іване, це наклеп! Мій брат не міг так вчинити. Правда, Андрію?

АНДРІЙ. Та кого ви слухаєте, пане гетьмане? Це ж бидло! Воно здатне на будь-які пакості! В Московії за те, що зневажають воєводу, карають на горло.

ГЕТЬМАН *(різко)*. У нас не Московія! Ясно?

АНДРІЙ. Та як не Московія?! Повсюди на постої московські полки. Нами правлять хто – московські чиновники.

ГЕТЬМАН. Замовкни! Розп'ятився п'яним язиком! Треба менше пити! І синця не отримав би!

НАСТЯ. Іване, ти стаєш на бік цих злочинців? Цієї сіроми?

ГЕТЬМАН. Андрію, я тебе давно знаю. Ну навіщо ти причепився до цієї дівчини? Тобі що, молодиць мало?

АНДРІЙ *(собі під ніс)*. Та ні до кого я не чіплявся. Вона сама...

ПАВЛО. Що вона сама?

АНДРІЙ. До мене причепилася.

ЯРКА *(рвонулася із рук Павла)*. Та за такі слова я вам зараз усю пику роздряпаю. *(Павло утримав Ярку)*.

АНДРІЙ. Бачите, яка вона навіжена? Сама кидається... Вони в мене золоту каблучку вкрали... Христя своїми очима бачила.

ПАВЛО. Це наговір, ясновельможний гетьмане. Мене батько й мати не вчили ні красти, ні грабувати. І Яринку також.

ГЕТЬМАН. Подивимося. Ввести сюди Христю!

Джура увів Христю.

НАСТЯ. Христе, розкажи, як все було.

ГЕТЬМАН. Полковник тягнув Ярку в сад?

ХРИСТЯ. Ні.

ГЕТЬМАН. Павло ударив полковника?

ХРИСТЯ. Прямо в лоб.

ГЕТЬМАН. Павло зідрав з руки полковника золоту каблучку?

ХРИСТЯ. Сама бачила. От вам хрест. (*Осіняє себе хрестом*).

НАСТЯ. Іване, ось тобі й свідок підтверджує, що на мого брата вчинено розбійний напад.

ГЕТЬМАН (*до Джури*). Обшукай їх!

Джура обшукує Павла і Ярку, нічого не знаходить.

ГЕТЬМАН. А тепер обшукай Христю.

НАСТЯ. Іване, відміни свій наказ. Христя – моя довірена особа.

ГЕТЬМАН. От зараз і дізнаємося, чи можна їй довіряти.

Джура обшукує. І знаходить в потаємній кишені Христиної спідниці каблучку.

НАСТЯ. Цього не може бути! Їй підкинули! Іване, ну погодься!

ГЕТЬМАН (*показуючи на Христю*). Цю в чулан! Ярку відпустити! А Павла до завтра в підвал, аби він ще якогось коника не викинув.

ЯРКА (*хапаючись за Павла двома руками*). Я без нього не піду! Тоді й мене з ним у підвал.

ГЕТЬМАН. То може вам ще й весілля у підвалі справити? Марш до Уляни! Бо скоро й та прибіжить!

ПАВЛО. Іди, люба. Все буде добре.

Христя, Павло і Ярка виходять під наглядом джури. Там на них чекають сердюки. Вони чули наказ гетьмана крізь відчинені двері.

ГЕТЬМАН. Забери свою каблучку, полковнику. Та піди проспись. А завтра з тобою поговоримо без зайвих вух і очей. Мені здається, ти став на слизьку доріжку.

НАСТЯ. Іване, мій брат відданий тобі, як мало хто серед твоїх полковників! Він вірний його царській величності! Той бусурманин Павло його принизив. А значить принизив увесь наш рід. І має бути суворо покараний.

ГЕТЬМАН. Андрій сам себе покарав. Сподіваюсь, цей випадок для нього стане наукою.

НАСТЯ. Який же ти жалісливий до черні! Саме через те його височество Пьотр Алексеевич тобі й не зовсім довіряє. Ти хочеш бути добрим для українців. А треба бути надійним лише на самодержця.

ГЕТЬМАН. Ідіть з Богом. Залиште мене одного. Я втомився від вас. Дуже.

НАСТЯ. Ех, Іване, Іване... Дивлюся на тебе і все більше переконуюсь: все важчою стає для тебе булава.

ГЕТЬМАН. Годі мене на кпини брати. Вже й так народ подейкує: не я, а ти булавою володієш.

НАСТЯ. Я на твоїм місці за це мені подякувала б. Якби не я, в тебе її давно б москвини відібрали.

ГЕТЬМАН. Залиште мене. Йдіть.

Настя і Андрій виходять з кабінету. Гетьман у роздумах. Крізь трохи прочинене вікно від майдану долинає мелодія кобзи і спів кобзаря. Скоропадський широко розчинив вікно, вслухаючись, до вух доносилося: «Ой Морозе, Морозенку, Ой да ти славний козаче! За тобою, Морозенку, Вся Україна плаче!».

ГЕТЬМАН (*зітхаючи, пошепки*). А хто за тобою заплаче, гетьмане Іване Скоропадський? Хто згадає добрими словами? Он Настя й та дорікає. Колись була така покладлива, хоч до рани притуляй. А зараз як збісилася... Все їй мало. Гребе й гребе. Наче у могилі кишені є. Вовчицею стала. Посполитих за скотину має. І з Уляни свою подобу хоче зліпити... Ех, шкода, що Мазепа з Карлом Полтавську битву програли... Жили б ми ниньки зовсім інакше. І не порядкував би цар та його вірні в Україні... Ех, кляте життя. Кому таке потрібне?

ЗАВІСА

КАРТИНА ШОСТА

Знову веранда, двір, далі бесідка під тінистими липами. Здалеку чується пісня «Ой під вишнею, під черешнею, стояв старий з молодою, як із ягодою». На веранді Настя з Уляною. На столі квас, вареники, сирники, сметана і... матрешка та самовар з чоботом.

НАСТЯ. Якась пісня придуркувата. І хто там так виводить? Дізнаюсь – чортів насиплю.

УЛЯНА. Гарна пісня. Ніби про мене.

НАСТЯ. То що, дочко, вирішила?

УЛЯНА (*різко*). Не люблю я Толстого, мамо. І не покохаю. Він мені осоружний.

НАСТЯ. Та зрозумій, доню, ставши його дружиною, ти купатимешся у добрі, які оці вареники в маслі.

УЛЯНА. Не хочу я за Толстого. Пожалій мене, матінко. (*Схлипує*).

НАСТЯ. Та втовкмач у свою голівоньку нерозумну: ти станеш панею, графінею, житимеш не в цій глушині – Глухові, а в Москві, Санкт-Петербурзі. Ти увійдеш у коло тамтешньої знаті. У тебе буде безліч шанувальників. Ти

тільки уяви, доню! Ех, була б я на твоєму місці...
(*Безнадійно зітхає*).

УЛЯНА. Не хочу. Мені це не потрібно. Толстой мені в батьки годиться...

НАСТЯ (*сердито*). Знаю твою причину – Карпо тобі памороки забив. Доведеться його відправити кудись на війноньку.

УЛЯНА (*жахнувшись*). Матінко, ти цього не зробиш! Інакше мене ніколи не побачиш.

НАСТЯ (*лагідно*). Та то я пожартувала. Хоча варто було б... Одначе хай живе. (*Підсунулась, пригорнула до грудей Улянину голівку*). Я от що хочу тобі сказати: сам самодержець, його пресвітла величність Пьотр Алексеєвіч освячує твій шлюб з Толстим. Така честь! Така царська ласка!

УЛЯНА. А я не хочу, мамо, за оте опудало в «тригольці» заміж.

НАСТЯ. Зрозумій, сам цар дбає про твоє благополуччя. В посаг отримаєш маєтки, млини, села. Тільки тобі усміхається таке щастя.

УЛЯНА (*відсторонюється від матері*). Мамо, то виходь сама заміж за оті чужі млини, хутори, садки та ставочки!

НАСТЯ (*підскочила, мов ужалена, уперла руки в боки*). Ти що собі дозволяєш, дочко?! Як з матір'ю розмовляєш? Так знай: буде так, як я сказала! Через два місяці станеш графинею! А подорослішаєш, ще й спасибі скажеш! (*Зайшла у дім, грюкнувши вхідними дверима*).

На веранду виходять гетьман, Толстой і Андрій. Забачивши їх, з двору підбігає Ярка і падає на східцях до ніг Скоропадського.

ЯРКА. Ясновельможний пане гетьмане, прошу помилувати і відпустити Павла! Не відправляйте його на

канали! Він не винен! Я його дуже люблю, а він мене...
Простіть мого Павлика!

Уляна підходить до Ярки, намагається її підвести.

УЛЯНА. Встань, подруженько. *(І до гетьмана)*. Прости його, тату, заради їхньої любові. Дуже прошу!

ГЕТЬМАН *(дивиться на Андрія)*. Як ти на це дивишся, пане полковнику?

АНДРІЙ *(загадково повільно пошкріб потилицю, розправив вуса, обійняв за плечі Толстого)*. Треба подумати.

УЛЯНА. Ясновельможний мій дядечку, простіть Павла. Простіть. Це ж так просто. Я ладна виконати будь-яке ваше прохання чи доручення.

АНДРІЙ. Гаразд. Прощу, але за однієї умови. Якщо моє слово – закон, то й твоє таким має бути. Так?

УЛЯНА. Так, дядечку.

АНДРІЙ *(підморгнув Толстому)*. Прощу того охломона, якщо ти, люба моя племінничко, подасиш рушники графу Толстому.

УЛЯНА *(з жахом в очах по черзі дивиться на всіх, зупиняє погляд на гетьманові)*. Таточку! Рідненький! Що ж ви зі мною робите?!

АНДРІЙ. То яким буде твоє словечко, Уляночко?

УЛЯНА *(після довгої паузи)*. Якщо ви всі цього хочете, подам рушники. *(Впала на лаву навпроти матр'юшки, самовара з чоботом на столі і заридала, потім повільно підвелася і штурхонула матр'юшку на підлогу)*. Як я тебе ненавиджу! *(Матр'юшка тріснула, з неї вивалилася інша, а з тієї ще одна)*. Ненавиджу!

НАСТЯ *(вискочивши з будинку, підбігла до Уляни, стала обіймати)*. Уляночко, те, що ти погодилася, добре.

Ти молодчина! Але навіщо ти розбила матрьошку? Тож дарунок із самої Московії?..

УЛЯНА. Яка я нещасна, мамо...

НАСТЯ. Не переживай, ми полагодимо ту матрьошку, буде як нова.

УЛЯНА. А хто мою душу полагодить? Хто?

ЯРКА (*кинулася до Уляни*). Ходімо у дім, Уляночко. Ходімо, там затишніше. Полежиш, відпочинеш.

Ярка заводить Уляну в будинок.

НАСТЯ. От все і вирішилося. Дякую тобі, брате. (*І до Толстого*). Пьотр Петровіч, ви задоволені?

ТОЛСТОЙ. Канешно. Іначе і бить не может. Желаніє його велічества надлежит ісполнять любой ценой.

НАСТЯ. Тож після Покрови Пресвятої Богородиці ми вас і повінчаємо з Улянкою. І весілля таке забабахаємо – вся Гетьманщина вік пам'ятатиме. Так, пане гетьмане?

ГЕТЬМАН (*сумовито*). Якщо є добра згода молодят, то я не проти.

НАСТЯ. Слава тобі, Господи, що надоумив мою донечку!

ГЕТЬМАН (*сердюкам за сценою*). Наказую негайно випустити Павла. Негайно!

АНДРІЙ (*нишком штовхнув ліктем Толстого в бік*). Ну, графе, таку справу обмити треба. (*Поглядом вказав на бесідку*).

ТОЛСТОЙ. С преогромнейшим удовольствием.

АНДРІЙ (*командирським гучним басом у бік дверей*). Ярکو! Все, що треба, нам у бесідку! Чуєш?

З будинку голос Яркі: «Чую, ясновельможний пане!». Андрій і Толстой подалися до бесідки. Залишилися гетьман і Настя.

НАСТЯ. Іване, наша дочка стане графинею! Яке то щастя! І це завдяки Андрієві.

ГЕТЬМАН. Як на мене, то ти маєш дякувати Павлові.

НАСТЯ. За що?

ГЕТЬМАН (*лукаво*). За те, що з'їздив по пиці твого братика-випивоху. Хорошу гулю Павло змайстрував. Ха-ха!

НАСТЯ. І все ж, якби я була на твоєму місці, відправила б того Павла до чорта в зуби, до війська. А разом з ним і Карпа, через якого наша донька побивається.

ГЕТЬМАН. Слава Богу, ти не моєму місці. А то б усю Україну цареві під ноги кинула за якісь привілеї. І моя тобі порада: перестань бути такою злопам'ятною і знущатися з українців, як інородка. Інакше вони тобі помстяться. Вже й так на нас вовками дивляться.

НАСТЯ. Не помстяться. Війська Петра Алексєєвіча поряд, захистять! Он тільки в нашому Глухові два полки драгунів. І в інших містах Гетьманщини. Цар в обиду не дасть! Так що заспокойся, мій гетьмане, та живи у своє задоволення.

ГЕТЬМАН. Знаю, як цар «захистить»... Згадай Батурина, Кодню, Січ... «Захистить»... Ти думай, що мелеш?

НАСТЯ. Іване, якщо ти не здатен навести порядок у своїй вотчині, то це за тебе зробить його вельможність.

ГЕТЬМАН (*з досадою*). Ти міркуєш, як московка, а не українка.

НАСТЯ. Та хоч глечиком мене назви. А я робитиму так, як вигідно мені та моїй родині. Решта мене не цікавить.

ГЕТЬМАН (*махнув рукою*). Та що з тобою говорити. Піду до доньки.

Гетьман увійшов у будинок і за хвилину зразу ж повернувся.

ГЕТЬМАН (*стривожено*). В хаті немає ні Уляни, ні Ярки.

НАСТЯ. Десь прогулюються.

В цей час Павло на руках вносить Уляну. Ярка притримує її голову.

НАСТЯ. А це що за маскарад?

ГЕТЬМАН (*відсторонив Настю, кинувся до Уляни*). Донечко, рідненька, обізвися. Що з нею?

ЯРКА. Та Улянка... як вам сказати, на конюшні петлю на шию накинула.

ГЕТЬМАН. Відкрий оченята, донечко.

НАСТЯ (*до Ярки*). А де ти була, стерво?

ЯРКА. Улянка відпустила мене до Павла, якого от от мали звільнити. І коли ми повернулися на конюшню, побачили Улянку з зашморгом. Павло швидко її звільнив. Вона жива, ясновельможна пані гетьманова. Тільки слаба.

Ярка мотнулася на веранду, прибігла з глеком і з нього плеснула воду на личко Уляни. Дівчина повільно підняла повіки.

ГЕТЬМАН. Навіщо ти це зробила, донечко? Ми ж тебе усі так любимо.

УЛЯНА. Тату, а мені все одно – чи заміж іти, чи вшатися. Робіть зі мною, що хочете. Хоч убийте.

НАСТЯ. Та що ти таке говориш, доню. Господи, настанови її на шлях істинний. Уляночко, от вийдеш заміж, станеш графинею і заживеш, як тобі захочеться.

ГЕТЬМАН. Та припини фарисействувати, Насте!
Надоїло!

УЛЯНА. Павле, опусти мене на землю. Дякую тобі за все.

ПАВЛО. Улянко, а давай я з Яринкою тебе до покоїв віднесу.

УЛЯНА. Спасибі. Я сама дійду. Ходімо, Ярочко.

За ними рушили й гетьман та Настя. Павло подався на конюшню.

УЛЯНА *(до Ярки)*. Ходімо. А більше нікого я не хочу бачити. *(Помітивши, як від бесідки поспішають Андрій і Толстой)*. Ярочко, гайда швидше. *(Зникають у будинкові)*.

ГЕТЬМАН *(до Насті)*. Через твоє сватання ледве доньку не загубили.

НАСТЯ. Нічого страшного. Трохи побрикається, а з часом зговірливішою стане.

АНДРІЙ *(підійшовши з келихом у руці, такий же келих і в Толстого)*. Гетьмане, щось із Улянкою трапилось?

НАСТЯ. Та дрібниці. Голова у дівчини трохи запаморочилася. Знаєте, скільки хвилювань перед весіллям.

ТОЛСТОЙ. Слава Богу. А то я грешним делом подумал, что не смогу выполнить поручение государя.

АНДРІЙ. Не переживай. Виполніть і перевиполніть! Ги-ги! Петре Петровичу, все йде як по маслу. Ходімо до бесідки та хильнемо за твою наречену. Як бачиш, життя прекрасне! Душа веселитися хоче! *(Повагом віддаляються у напрямку бесідки)*.

ТОЛСТОЙ. То может позовьом моїх хорісток? Там такіє дівочки-пріпевочки!

АНДРІЙ. Та ні, друже. Ваші танці та пісні такі шумливі й пискливі – аж плакати хочеться. А от від наших душа співає. Давай краще покличемо наших піснярів та танцюристів.

ТОЛСТОЙ (*трохи повагавшись*). Хорошо, но при условіі: на свадьбе будут только наші московскіе пісні. Сам понімаєшь, приедут високіе гості із Московіі. Ім надо показати, што тут, в Малоросіі, почитают і любяи нашу культуру, наші пісні і пляскі.

АНДРІЙ. Що ж, по руках! Як скаже жених, так буде! Я Настю про це попереджу.

ТОЛСТОЙ. А гетьмана?

АНДРІЙ. Не заморочуйся. Гетьман зробить так, як скаже Настя. (*Кричить за сцену*). Гей, музики, ану ушкварте гопачка та заспівайте щось веселеньке! (*Знову наповнив келихи*). Вип'ємо, зяте, та знову наллємо за нашу рідню, за Настю, за Малоросію у Московіі та за нашого мудрого царя-батюшку! Кровозмішування – треба ж таке придумати...

За сценою заграли музики, залунала після «Ой дівчино, шумить гай». І тут на середину двору вийшла Настя.

НАСТЯ (*дуже голосно, змішуючи українські і московські слова*). Господа і панове! Сьогодні у мене велике свято! Тобто празднік! Моя донечка Улянка дала согласіе на брак с іменітим Петром Петровічем Толстим! (*Вказує на нього*). Прошу любити і жалувати! Він прибув не сам, а з хористками, коробейніками, весьолимі ребятамі. Зараз вони прямо тут, перед вами, покажуть свою удаль! Прошу!

У дворі забриніли балалайки, цимбали і гуслі. За сценою затихає українська пісня. Дівчата в кокошниках заспівали частушки, закутилися в танці. Здалека за усім цим спостерігали челядники.

ТОЛСТОЙ. Вот это по-нашему! Ай да молодци! *(Підходить до Насті)*. А давай покружимося, тьоща моя дорогая!

НАСТЯ *(копіюючи та догоджаючи Толстому)*. С превеликим удовольством!

АНДРІЙ. І я з вами! Веселитися, так веселитися! *(Схоже, йому напідпитку все одно, як танцювати: то ляскав по-москальськи по халявах своїх чобіт, то підстрибував навприсідки, як у гопаку. Він забув, що тільки-но домовлявся з Толстим, коли та які пісні співатимуться на весіллі і зараз. А тоді мотнувся на веранду, ухопив матрешку та й закружляв у парі з нею. Спіткнувся, завалився на клумбу. Почав підводитися, хапаючись за віття червоної калини – вони тріщали й обламувалися разом з гронами ягід. А матрешка стояла навпроти і, здавалося, сміялася)*.

ГЕТЬМАН *(вийшов на веранду, уперся руками в перила, сумно дивився на те видовище. До нього підійшла Уляна)*. Яка мішанина! Суцільний кавардак! І так в усій Україні. Кінця-краю тому не видно. Тьху, нечиста сила!..

УЛЯНА *(стає поряд)*. Батьку, так розжени ту нечисту силу! Скільки можна її терпіти.

ГЕТЬМАН. Та як я смію. Там твоя мати. Вона усім керує. Ходімо звідси, доню. *(Обіймає її за плечі і веде в дім)*.

А перед маєтком ще гучніше запищали балалайки, заторохтіли гуслі, забили бубни, залунали частівки. Гулянка не вгавала.

ЗАВІСА

22 березня 2017 (7525) року, м. Сімферополь

Літературно-художнє видання

Стус Віктор Іванович

Гетьманша
Історична драма

Підписано до друку
В авторській редакції
Видавець